

آموزش و پرورش پروسه محوری یا پروژه محوری

سید جواد حسینی

چهار عارضه که حال آموزش و پرورش را ناخوش نگه خواهد داشت

وزارت آموزش و پرورش، پهن پیکرترین وزارت دولت از حیث ساختار اداری و تاثیرگذارترین از جهت توسعه و سلامت جامعه است. وزارت آموزش و پرورش را میتوان وزارت تاسیسی (تاسیسکننده بسیاری از فرآیندها و رویه‌های مطلوب)، تعدیلی (تعدیلکننده بسیاری از کژ کارکردی‌های جامعه)، تکمیلی (تکمیلکننده بسیاری از نواقص) و تعطیلی (توقیفکننده بسیاری از رویه‌های نادرست) بر شمرد. در مقایسه با سایر وزارتخانه‌ها هیچ وزارتخانه‌ای به میزانی که وزارت آموزش و پرورش نقش تاسیسکنندگی، تکمیلکنندگی، تعدیلکنندگی و تعطیلکنندگی ایفا مینماید؛ نمیتواند نقش‌آفرینی کند به همین روی، در ادبیات توسعه، مهم‌ترین نهاد توسعه، آموزش و پرورش، مهم‌ترین سازمان توسعه، مدرسه، مهم‌ترین واحد توسعه کلاس درس و مهم‌ترین کارگزار توسعه را معلمان قلمداد مینمایند. بر این اساس حد توسعه و پیشرفت هر جامعه‌ای را حد آموزش و پرورش، مدارس و معلمان آن معین می‌سازند. آموزش و پرورش، مدارس و معلمان میزان الحراره جامعه، مدارس جعبه سیاه و معلمان کارگزاران فکور تحول و توسعه جامعه‌اند. تاریخ توسعه جوامع نشان میدهد حد و قد توسعه هیچ جامعه‌ای از حد و قد معلمان آن افزون‌تر نخواهد شد. بررسی اجمالی وضعیت توسعه جوامع چه از حیث عمودی و تاریخی و چه از منظر افقی و امروزی نشان میدهد رابطه معناداری بین سطح توسعه و حتی حکمرانی جوامع با سطح آموزش و پرورش مدارس و معلمان آن جامعه وجود دارد. بررسی وضعیت کشورهای آفریقایی، اسکاندیناوی، اروپایی و آسیایی به وضوح این رابطه معنادار را برجسته مینماید. از آن سوی اما بسیاری از جوامع به درک این مهم نرسیده و به همین دلیل در پیچ هرز و شیطانی و سیکل بسته توسعه نیافتگی و تکرار و حمل مشکلات به جای حل آن باقی مانده‌اند و به دلیل اینکه نتوانسته‌اند آموزش و پرورش پویا و با کیفیت را مستقر سازند، فروپاشی جامعه خود را به نظاره نشسته‌اند، چون نتوانسته‌اند مدارس کیفی و آموزش و پرورش استاندارد

را بسترساز شوند. ناهنجاری‌ها، بیماری‌ها، آسیب‌ها و معضلات را زندگی می‌کنند به دلیل اینکه، از ساخت مدارس کیفی و معلمان با مهارت و بی‌دغدغه غافل بوده‌اند بر تعداد بیمارستان‌ها، تیمارستان‌ها، زندان‌ها و کلانتری‌ها افزوده‌اند. پرسش اساسی این است: آیا برنامه‌ریزان جامعه (دولت و حکومت) نمی‌خواهند از پیچ هرز توسعه نیافتگی نجات یابند. پاسخ به طور قطع این است که حاکمیت‌ها و دولت‌ها حتی خودکامه‌ترین آنها علاقه‌مندند جامعه تحت لوای خود را به سمت توسعه و رفاه هدایت نمایند. اما دستیابی به این آرمان به حکمرانی مطلوب نیاز دارد که یا لوازم و بسترهای آن را فراهم نمی‌سازند یا درک درستی از آن ندارند. یکی از مهم‌ترین لوازم حکمرانی مطلوب، توجه به نقش آموزش و پرورش در جامعه است، از آن سو اما آموزش و پرورش با کیفیت و مانا و کارآمد به نگاهی فرآیندی نیازمند است چون به شکل پروسه‌ای و زمان‌بر تحول می‌یابد، محصولات درازمدت میوه می‌دهد حال آنکه در حکمرانی نامطلوب تمرکز به محصولات پروژه‌ای، کوتاه‌مدت و زودبازده سو می‌گیرد. مایکل تودارو توسعه‌دان فقید و بزرگ پژوهشی گسترده درخصوص علل کندي روند توسعه در کشورهای کمتر توسعه یافته به انجام رساند و به این نتیجه رسید که علت اصلی کندي توسعه در این کشورها به تکرار مشکلات در حوزه‌های گوناگون مربوط می‌شود که از آن به پرمتغیره بودن این کشورها تعبیر می‌کند، پرمتغیره بودن بدین معنا که در ساختار این کشورها در حوزه‌های گوناگون اقتصاد (کشاورزی، صنعت، خدمات)، فرهنگ، سیاست و... مشکلات فراوانی وجود دارد که پرداختن به حل همه آنها روند توسعه این جوامع را با کندي و مشکلات زیادی مواجه می‌سازد لذا آنها را با انتخاب اولویت‌ها روبه‌رو می‌سازد و شوربختانه تعلیم و تربیت به دلیل فرآیندی، پروسه‌ای و دیربازده بودن از دایره اولویت این کشورها یا خارج می‌شود یا به حاشیه رانده می‌شود حال آنکه نظام تعلیم و تربیت زیربنایی‌ترین سازه توسعه است و عدم توجه به آن پیچ هرز توسعه نیافتگی و سیکل بسته انباشتگی تکرار و تلمبار مشکلات را سبب می‌شود. از همین روی و همراستای با آن جریان کامروایی معوق که در جامعه‌شناسی توسعه و نابرابری‌های اجتماعی گام مهمی برای توسعه تلقی می‌شود، نادیده انگاشته می‌شود. کامروایی معوق یعنی عبور یا به تاخیر افتادن خواسته‌ها و حتی نیازهای کم‌اهمیت امروزی برای دستیابی به آرمان‌ها و اهداف اساسی آینده. مساله اصلی نظام تعلیم و تربیت در ایران به فقدان این نگرش مربوط می‌شود و

نظام سیاسی و نوع حکمرانی بیش و پیش از همه بر این دو نکته باید تمرکز و توجه نماید که در کشوری پرمتغیره باید به اولویت‌بندی

برای حل مشکلات اهتمام ورزید و هیچ اولویتی مهم‌تر از تعلیم و تربیت وجود ندارد. این نگاه مستلزم درک نگاه فرآیند محور، پروسه‌نگر و درازمدت با تاکید بر فرآیند کامروایی معوق می‌باشد. این دو مساله یعنی نگاه اولویت‌دار و فرآیند محور به آموزش و پرورش و نیز رویکرد کامروایی معوق موضوع اصلی به کیفیت بخشی آموزش و پرورش ایران است تا زمانی که در یک تصمیم‌گیری راهبردی و کلان ملی به آن توجه نشود ما به طور مستمر شاهد برکناری، استعفا یا استیضاح وزیران خواهیم بود که به نسبت سایر وزارتخانه‌ها از همه بیشتر در آموزش و پرورش محقق می‌شود درحالی که به نسبت سایر وزارتخانه‌ها به دلیل پروسه‌ای و فرآیندی بودن از همه بیشتر به ثبات مدیریتی نیازمند است و در طول دوران پس از انقلاب اگر در برهه‌هایی هم توفیق بیشتری داشته است جدای از توانمندی‌های مدیریتی به طول دوران مدیریت مربوط بوده است. به عنوان مثال در ۳۲ سال گذشته بین ثبات مدیریت در وزارت آموزش و پرورش و میزان موفقیت نسبی نظام تعلیم و تربیت می‌توان تناسب برقرار کرد و ادعا نمود موفقیت نسبی در دوران ریاست‌جمهوری مرحوم هاشمی‌رفسنجانی که اتفاقاً با یک وزیر در طول دوران ریاست‌جمهوری ایشان مدیریت شده است بیشتر بوده است. در دولت مرحوم هاشمی‌رفسنجانی: یک وزیر دولت خاتمی: دو وزیر دولت احمدی‌نژاد: یک سرپرست و سه وزیر دولت روحانی: دو سرپرست و چهار وزیر دولت ریسی دو سرپرست و یک وزیر که به زودی تبدیل به دو وزیر می‌شود. اما در آن سوی ماجرا بدون اینکه نقش وزرایی که از دانایی و کارآمدی بیشتری برخوردار بوده‌اند را نادیده انگاریم در مجموع تغییرات وزرا به تحولات کیفی و مطلوب در تعلیم و تربیت نینجامیده است و ارتقای کیفیت، بسط مشارکت، توسعه عدالت و تعمیق هویت به عنوان مربع طلایی اهداف بلند نظام تعلیم و تربیت را ارتفاع و ارتقا نبخشیده است.

در نتیجه و کم‌کم در معلمان این انگاره را تقویت نمود که آمد و شد پی در پی وزرا و حتی دولت‌ها در تحول احوال آموزش و پرورش چندان موثر نیست تا در حکمرانی در نوع نگاهش به آموزش و پرورش بر این پاشنه بچرخد، نگاهش به آموزش و پرورش چرخشی اولویت‌دار نیابد، اندیشه پروسه‌ای را جایگزین نگاه پروژه‌ای نکند و توجه بر کامروایی معوق برای تحقق آرمان‌های آموزش و پرورش را پیشه خود نسازد، صرفاً با تغییر وزرا حال ناخوش آموزش و پرورش به خوشی مبدل نخواهد شد و همچنان چهار عارضه سیاست‌زدگی، کمی‌گرایی، سطحی‌نگری و تعجیل‌گرایی حال آموزش و پرورش را ناخوب و ناخوش نگه خواهد داشت و حتی تثبیت و تشدید خواهد کرد و تا حال آموزش و پرورش این‌چنین باشد حال جامعه نیز ناخوب و ناخوش باقی خواهد ماند.

★ معلم و سرپرست پیشین وزارت آموزش و پرورش

تاریخ: ۱۴۰۲ / ۱۶ / ۱۶